

Lombroso og den nye vitenskapen for praktisk magi

Betraktninger om opprinnelsen og utviklingen til moderne kriminologi

av Per Jørgen Ystehede

Artikkelen tar blant annet for seg spørsmålet om hvorvidt dagens presentasjon av Cesare Lombrosos innflytelse på kriminologien, og kriminologisk vitenskapshistorie, bør omskrives. Videre ser jeg nærmere på idéhistoriske linjer mellom Lombroso og moderne kriminologi som har vært gjenstand for lite diskusjon og forskning.

«Når man skal diskutere hjem søkte hus har jeg ved et tidligere tilfelle hatt anledning til å bemerke hvor merkverdige det er at vi nå kan rapportere slike fakta (og at de er så tallrike og godt dokumenterte) siden nesten hele århundre har gått uten at noen har lagt merke til dem. Da med unntak av de lavere klasser som, for å si det slik, ikke kommuniserer noe særlig med de mer siviliserte klasser. (...) For min egen del, hvis jeg har tatt feil i å benekte deres eksistens før jeg har studert disse fenomenene, har jeg i alle fall ikke følt meg tvunget til å nekte for at hus kan være hjem søkte fordi jeg ikke kunne finne noen forklaring...»¹

«(...) spøkelseshistorier gir et viktig vitenskapelig materiale. (...) Det er umulig at en tro så gammel, så universal og så konstant ikke har ført til og skapt dyptgående modifiseringer av hjernen og hele den psykiske mekanismen hos menneskerasen (...) den kan kanskje bli sett som iboende i en evolusjonistisk forstand, hos mesteparten av menneskeheten; et slags blankt skjema som svarer til begrepet spøkelse finnes nok trolig tilstede i nesten et hvert menneskes sinn...»²

I årene som har blitt kalt middelklassespøkelsets høytid³, brukte kriminalantropologen Ezechia Marco Lombroso, bedre kjent som Cesare Lom-

¹ Lombroso, C. (1906:372) 'The Haunted Houses which I have studied.' i *The Annals of Psychological Science*

² *Leader Comment, 'Psychical Research', Pall Mall Gazette (21 October 1882)*, i Ledger, S. & R. Luckhurst, ed., (2000:278-279) *The Fin de Siècle. A Reader in Cultural History c.1880-1900*, Oxford University Press: New York.

³ Fincane, R.C. (1988) *Appearances of the Dead. A Cultural History of Ghosts*, Prometheus Books: New York.

BILDE

Il Pensiero av Leonardo Bistolfi. Statuen av Lombroso ble avduket i Lombrosos fødeby Verona i 1921 (Bildet er fra heftet Le Solenni Onoranze a Cesare Lombroso in Verona. La inaugurazioni del Monumento).

broso, (1835-1909) sin tid bak fløyelsgardiner i borgerskapets salonger til å observere overnaturlige fenomener.⁴ I det nittende århundres siste dager var han vitne til at ånder hjemsoekte hus og mennesker. Til at bord hevet seg fra gulv og at mennesker svevde gjennom luften. Lombroso, som i følge seg selv alltid hadde vært av en skeptisk natur, mente at bevisene han og hans medsamsvorne samlet, snart kom til å føre til at den nye tid og vitenskap ville akseptere åndenes eksistens og makt. Men dette er ikke hva historien senere har husket den italienske kriminalantropologen for.

Lombroso er i dag mest berømt, for ikke å si beryktet, for å være en av stamfedrene til kriminologifaget. Han var en av grunnleggerne til den kriminalantropologiske skole som fra slutten av 1800-tallet søkte å påvirke samtidens strafferettssystem og kriminalitetsforståelse. Hans teorier om den fødte kriminelle – at kriminalitetens årsaker har røtter i individets biologi – har ikke bare medført at han blir brukt som hovedeksempelet på bruddet med 'den klassiske skoles' syn på kriminalitet og straff og begynnelsen på vitenskapelige studier av kriminalitet. Hans teorier om at det eksisterer fødte kriminelle typer har også resultert i at

Lombroso i dag blir brukt som selve skoleeksempelet på den bio-deterministiske, kjønnsdiskriminerende og rasisistiske forskningstradisjon innen kriminologien. Lombrosos navn er knyttet til fagets 'mørke' historie og hjerte, der Lombroso-navnet har fått en symbolsk klang, som selve symbolet på enfoldig positivisme og vitenskapstro.⁵ Bildet en finner av Lombroso i dag er i stor grad skapt av etterkrigstidens kritiske kriminologiske diskurs. I etterkant av erfaringene fra 2. verdenskrig ble Lombrosos hodemålinger og hans diskusjoner om forhold mellom kriminalitet og rase rettmessig sterkt kritisert. Hans skole er ikke bare sett på med skepsis – men han og hans vitenskap har blitt latterliggjort og sett på som farlig.⁶ Et problem med den gjengs oppfatning og presentasjon en finner av Lombroso er at kriminologer og historikere som nevner Lombroso, sjelden reflekterer over at man per dags dato vet veldig lite om hva Lombroso mente, gjorde og skrev. Majoriteten av den kritiske litteraturen, til tross for at det tidvis blir ytret ganske sterke meninger og påstander om hva Lombroso skal ha hevdet og stått for, kan som oftest ikke vise til at de har lest noe særlig av Lombrosos litterære produksjon.⁷ Han har i dag, dessverre, i presentasjo-

⁴ For konstruktiv kritikk av teksten vil jeg takke professor Espen Schaanning, Mari Theodorsen og Synne Hansen

⁵ Gibson, M. (2002) *Born to Crime. Cesare Lombroso and the Origins of Biological Criminology.*, Praeger: USA.

⁶ Rafter, N. og M.Gibson 'Editors Introduction' i Ferrero, G og C. Lombroso (2004:5,6) *Criminal Woman, the Prostitute and the Normal Woman.*, Duke University Press: London.

⁷ Rafter, N. (2005:2) *Cesare Lombroso and the Origins of Criminology: Rethinking Criminological Tradition.*, i Henry, S. & M. Lanier (2005) *The Essential Criminology Reader.*, Basic Books: Westview

nen av kriminologiens vitenskapelige utvikling, blitt tildelt rollen som nyttig idiot, der synspunkter og påstander som blir fremmet som oftest i større grad reflekterer kriminologiens eller historikerens kritiske prosjekt i samtiden, enn en bevissthet om den historiske Lombroso og den historiske konteksten verkene hans ble skrevet i. Interessen for Lombroso innen kriminologien finner en som oftest i tekster der det er ytret et ønske om å ta oppgjør med samtidens kriminalvitenskap. Til tross for at det ikke eksisterer noen komplett bibliografi over hans verker⁸, at de fleste kriminologer og historikere kun har lest noen av hans bøker og artikler (da tidvis basert på meget mangelfulle oversettelser), er det ikke før nylig det har blitt satt spørsmålsteget ved fremstillingen av Lombroso og hans vitenskap. De kritiske ankepunkter en kan reise er mange. For eksempel spørsmålet om hvorvidt den tidlige kritikken av Lombroso kan hende ikke alltid hadde så mye med en «sosiologisk teoretisk progressivitet» eller en ontologisk kritikk av kriminalantropologiens tese om at det eksisterer kriminelle mennesketyper⁹ å gjøre, som at kritikken mot Lombroso muligens også var grunnet i at han var jøde, sosialist med anarkistiske sympatier og – for ikke å glemme

– italiener. Denne viktige kritiske revisjonismen av kriminologifagets presentasjon av Lombroso som har vokst fram de siste par årene¹⁰, vil ikke være sentral i argumentasjonen som følger. Det jeg vil se nærmere på er kanskje enda mindre kjent i fortellingene om kriminologifagets utvikling – og kan hende enda mer viktig – nemlig Lombrosos og andres vandring gjennom gater og hus på jakt etter spøkelser.

Studiet av den hjemsoekte vin- og spirituskjelleren

I en av sine vitenskapelige artikler der han redegjorde for noen av disse ekskursjonene, beskriver Lombroso sine opplevelser av noen av de hjemsoekte husene han hadde besøkt over en tyveårs periode.¹¹ Som oftest hadde han bare fått anledning til å undersøke fenomenet *ex post facto*, men han hadde også vært så heldig å stifte førstehånds erfaring med disse hjemsoekningene. Ett tilfelle er hva jeg har valgt å kalle: *Studiet av den hjemsoekte vin- og spirituskjelleren*. I det Herrens år 1900 befant en kjøpmannsfamilie seg i den ulykksalige situasjonen at deres vin- og spirituskjeller var angrepet av usynlige krefter. Dette hadde blitt så ulidelig for den stakkars familien, moralsk og ikke minst økonomisk, at de til slutt innså at

⁸ Frigessi, D., Giacanelli, F. & L. Mangoni (ed) (1995) *Cesare Lombroso. Delitto, Genio, Follia. Scritti scelti*, Bollati Boringhieri: Torino.

⁹ Davie, N. (2004) *Les Visages de la criminalité. À la recherche d'une criminel type en Angleterre (1860- 1914)*, Editions Kimè: Paris.

¹⁰ Rafter, N. (2005:2) *Cesare Lombroso and the Origins of Criminology: Rethinking Criminological Tradition*, i Henry, S. & M. Lanier (2005) *The Essential Criminology Reader*, Basic Books: Westview

¹¹ Lombroso, C. (1906:368) *The Haunted Houses which I have studied*. i *The Annals of Psychological Science*.

dette måtte ende. Lombroso så det da som sin plikt å besøke og hjelpe denne familien som (passende nok vil muligens en kyniker påstå) het *Fumero*:

«Jeg ankom forretningen den 21. november, uten å oppgi mitt navn og spurte om informasjon om det påståtte saksforholdet. Jeg ble meget forbauset over å høre kjøpmannen fortelle at fenomenene jeg spurte om hadde skjedd, men at heldigvis hadde *Professor Lombroso kommet, og siden den gang hadde 'forstyrrelsene' opphørt*. Meget forvirret av dette svaret, siden jeg aldri før hadde satt min fot i forretningen, ga jeg meg til kjenne og krevde en forklaring. Dette også for å finne ut hvorvidt noen hadde benyttet seg av mitt navn, for grunner jeg intenderte senere, om nødvendig, å utrede. Herr og fru Fumero tilstod at siden de hadde hørt at jeg kom til å avlegge dem et besøk, hadde de fått ideen å spre ryktet at mitt besøk hadde fått åndene til å flykte. Dermed hadde de klart å avverge og bøte på alle de ubehagelighetene de hadde måtte lide under – av rykter og politibesøk. For dette formål, så de ingen skade i å tillegge meg kreftene til en Storinkvisitor! De gode folkene fortalte meg så at det mystiske fenomenet dessverre enda pågikk, og kanskje jeg kunne ta dette i nærmere øyesyn dersom jeg ville være så vennlig å gå ned i kjelleren.»¹²

Lombroso tok gladelig utfordringen¹³ og gikk ned i kjelleren for å gi

vinflaskene en grundig inspeksjon. Etter at han hadde undersøkt hyllene for å se om det der fantes tråder og lignende lurerier – satte han seg ned i et hjørne for å vente. Han trengte ikke å vente lenge. Selv om han hadde tent seks stearinlys for å avverge angrep fra spøkelser i den delen av kjelleren der han satt, forhindret ikke lysene, til Lombrosos store forbløffelse, flasker fra å falle ned fra hyllene og 'åndefingre' fra å bevege seg. På tidspunktet da Lombroso forlot vin- og spirituskjelleren hadde femten flasker møtt en ublid skjebne.

Lombrosos artikkel om hjemsøkte hus er kun en av mange lignende beretninger en kan finne fra århundreskiftet der (kriminal-) vitenskapsmenn var på ånde- og spøkelsesjakt. En kan kanskje si med Foucault i tankene (noe som virker fasjonabelt, og uheldigvis nesten påkrevd i dagens vitenskapshistoriske diskurs om kriminologiens utvikling) at å jakte på ånder var en alvorlig og meget risikofylt affære som krevde disiplin, kontroll, overvåkning og etterfølgelse av strenge metodiske prinsipper. Noen av disse prinsippene er ikke så ulike de som etterfølges i dag. For å gi noen eksempler tatt fra en samtidig metodebok om hvordan en skulle bete seg på åndejakt: «17.) Når du blir spurt om å ta hånd om et av instrumentene, undersøk disse regelmessig med en lampe og noter avlesninger i en notatbok. Vær nøye med å notere deg alt

¹² Ibid: 368.

¹³ «I gladly accepted the offer.» Ibid: 369.

BILDE

*Åndefotografi av en kvinne begravd bak murene til Cività Vecchia - havneby på vestkysten av Italia i nærheten av Roma. (Bildet er fra Lombrosos studie *After Death – What?*)*

som virker uvanlig.

19.) Ingen observatør har lov til å ta med en venn til det hjemsoekte huset hvis ikke de nødvendige godkjenningpapirer og tillatelser har blitt signert (...)

FORMER og SKIKKELSER. Hvis du ser dem, IKKE BEVEG DEG OG IKKE UNDER NOEN OMSTENDIGHETER NÆRM DEG SKIKKELSEN!(..) Skriv ned nøyaktig hvordan skikkelsen kom til, progresjon, etc. Noter deg også møtets varighet, farge, form, størrelse, antrekk og hvorvidt solid eller gjennomsiktig. Hvis du har et kamera med film klar til benyttelse, fotografer figuren i stillhet – men lag ingen lyder!»¹⁴

Lombrosos interesse for 'okkultisme' blir i senere italienske biografier datert til 1880-årene og sett i relasjon til diskursen om hypnose og magnetisme. Dette igjen blir sett i forlengelsen av 1800-tallets fasinasjon for *mesmerismen*¹⁵ som på slutten av århundret hadde en kontroversiell stilling, men også spilte en sentral rolle i diskursen om kriminalitet. Uenighetene mellom datidens ekspertise omhandlet som oftest følgende spørsmål: 1) Hvem det

var som kunne bli hypnotisert? 2) Hvilke konsekvenser hadde dette egentlig for spørsmålet om menneskets frie vilje og autonomi? Hovedposisjonene kan oppsummeres på følgende vis: 1) Salpetrie-skolen hevdet at hypnose kun først og fremst virket på kvinnelige hysterikere, og 2) Nancy-skolen hevdet at alle, gitt bestemte omstendigheter, kunne bli hypnotisert. Denne problemstillingen hadde viktige legale konsekvenser siden det reiste spørsmål om hvorvidt et menneske kunne hypnotiseres til å begå kriminelle handlinger.¹⁶ Her er det viktigere å merke seg at dette hadde mer omfattende konsekvenser for den senere kriminologiske diskurs. Det førte til diskusjoner, og studier av, om det fantes grader av hypnotiske eller transe lignende tilstander som kunne suggerere, påvirke og yte innflytelse på individers handlinger. For hvordan skulle en forstå suggesjonens/påvirkningens/innflytelsens, hva som senere også ble kjent under betegnelsen 'sosialiseringens' rolle på menneskelig atferd?¹⁷ Av disse to skolene var Lombroso som oftest tilhenger av den førstnevnte. Dette er også et av temaene i en film han spilte

¹⁴ Fincane, R.C. (1988: 120) *Appearances of the Dead. A Cultural History of Ghosts*, Prometheus Books: New York.

¹⁵ Crabtree, A. (1993) *From Mesmer to Freud: Magnetic Sleep and the Roots of Psychological Healing*, Yale University Press: New York og Winter, A. (1998) *Mesmerized: Powers of the Mind in Victorian Britain*, Yale University Press: New York.

¹⁶ Lawrence, J-R. & Campbell, P. (1988) *Hypnosis, Will and Memory: A Psycho-Legal History*, The Guilford Press: New York.

¹⁷ En tidlig parallell utvikling av dette er for eksempel diskusjonen rundt gruppepsykologi, og den samtidige og senere diskursen om behovet for rettslig og vitenskapelig sensur. Se f.eks. Thurswell, P. (2001) *Literature, Technology and Magical Thinking, 1820 - 1920*, Cambridge University Press: Cambridge.

i. Passende nok trådte han inn på det hvite lerret i hva som i samtiden ville bli forstått som en 'spøkelsesfilm'.¹⁸ Filmmediet var en oppfinnelse, nok et medium, som i seg selv brakte inn i tilværelsen nye bevisstheter om en rekke psykiske merkverdigheter. For hva var det egentlig disse skyggene på lerretet avslørte om vår virkelighet? *

«De positivistiske dokumentarene virket (...) som de ga bildene magiske detaljer. Kroppen ble fremvist for alle å beskue, for øynenes elever – i likhet med det cinematografiske medium – kom det en serie av indre ånder. Film var en åndeseanse som hadde blitt for alle å dele. En journalist som var vitne til filmfremvisningen, rapporterer det ubehaget som ble følt av de som var tilstede *når et hvitt cinematografisk lerret, ble forvandlet til et vertikalt*

obduksjonsbord. På det hvite lerret ble både innsiden og utsiden av den mediunistiske kroppen synlig. Denne autop-sien, som Lombroso kalte disse innprentede sporene, kalte i det øyeblikket tilbake et posthumt, åndelig liv.»¹⁹

Studiet av ulike typer spektrale og åndelige livsformer og substanser var et eksplisitt mål for Lombrosos forskning de siste årene av hans liv. I følge Tabori aksepterte han den spiritistiske doktrine ganske sent.²⁰ Den tid han ikke hadde tilegnet sin forskning på dette området, ble forsøkt tatt igjen med den energien Lombroso nå brukte. Det kan være at Lombroso kunne ha kommet med forklaringer på disse mystiske fenomenene på et tidligere tidspunkt, men at han valgte å ikke publisere sine oppdagelser. Det var ikke før på slutten av sitt liv at Lombroso åpenlyst

¹⁸ Før de senere kontroversene som skulle følge om hva som ville være å foretrekke av stum eller lydfilm, før filmen ble en del av medisinstudiet og det statlige propagandamaskineriet, spilte Lombroso en av «the leading men» i en film som viste scener fra psykiatriske institusjoner i Italia ved århundreskiftet. Filmen begynner med en iscenesettelse av en hysterisk kvinne som blir bundet fast til en seng, for deretter gå over i en serie av portretter av syke og gale. I scenen Lombroso deltok i, ser man en pasients søvnaktige gange, der skrittene måles av ekspertenes blikk for å påvise pasientens patologiske abnormalitet. Negro, C. (1908), *La Neuropatologia*, Torino.

¹⁹ Violi, A. (2005:56-57) *Storie di fantasmi per adulti: Lombroso e le tecnologie dello spettrale*, i Turzio, S., Villa, R. & A. Violi (2005) *Locus Solus. Lombroso e la fotografia*, Bruno Mondadori: Milano.

²⁰ Tabori, P. (1972:173-203) *Pioneers of the Unseen.*, Taplinger Publishing. USA. I Italia finner man tilhengere av spiritisme og seanser allerede fra slutten av 1840-tallet. Den italienske spiritismebevegelsen var i begynnelsen primært sett informert av den europeiske spiritistiske retningen til franskmannen Allan Kardec. Å hevde at Lombroso var tilhenger av Kardeciansk spiritisme som sådan ville dog være misvisende. En sentral søyle i Kardec's lære var troen på reinkarnasjon, noe Lombroso ikke gir uttrykk for å akseptere. Lombroso og Kardec møttes blant annet gjennom at Lombroso kom til å akseptere spiritismens påstand om at ånder hadde sine egne viljer og agendaer, at de opererte blant de levende, og påvirket deres liv. Biondi, M. (1988) *Tavoli e medium. Storia dello Spiritismo in Italia*. Gremese: Roma. Lombroso hadde lest Kardec, og sa seg enig med Kardec i at det var mulig å ha en vitenskap om ånder, men han argumenter ikke for at spiritisme var å anse som en 'vitenskapelig religion'. Lombroso, C. (1909), *After Death – What?*, Small, Maynard & Company: Boston.

kom til å omfavne den magien hans vitenskap senere har sagt å avskaffe. I følge Lombroso var det siste trinnet i den kriminalantropologiske skoles evolusjonsstige å forstå åndenes biologi.²¹ Lombrosos ambisjon var ikke bare å bevise at vår verden var fylt med ånder og demoner, men at avvikende atferd og kriminaliteten kunne spores til onde ånder og demoniske krefter. Dette er et tema som ikke kommer så godt fram i hans største studie om spøkelser og ånder, der han i første rekke ønsket å bevise og dokumentere selve det overnaturliges eksistens og former. Kanskje er dette en av grunnene til at Lombrosos (og kriminalvitenskapenes) interesse for det overnaturlige av de fleste vitenskapshistorikere og kriminologer er ignorert, eller hoppet kjøpt over. Merkelig nok baserer hele den moderne tradisjonen for *Fortellingene om kriminologiens og kriminalvitenskapenes opprinnelse* seg fortsatt på at kriminologien som vitenskap har sine røtter i selve avvisningen av overnaturlige, spiritistiske og demoniske årsaker for å forstå kriminalitet.²² I første omgang eksemplifisert ved Lombrosos vitenskap. Selv om Lombroso (og mange med ham) brukte i alle fall tyve år (noen enda mer) av sitt liv på å studere gammel og ny trolldom og magi, var dette en marginal del av deres interessefelt, skal en dømme ut ifra den nåværende fortellertradisjonen. En kan også komme til å konkludere med at

denne spøkelses- og åndeforskningen er av liten relevans for lesningen av Lombrosos tekster, hans forståelse av kriminalitet - og kan hende enda mer graverende - for den senere utviklingen av kriminologifagets vitenskapsteoretiske forståelser av kriminalitet. Denne åndeforskningen blir da å anse som noe «litt for seg selv» i Lombrosos og kriminalvitenskapenes *curriculum vitae*, og på ingen måte del av kriminologiens historie. I motsetning til den tradisjonen som kort er skissert ovenfor, vil jeg her hevde – spøkefullt, sensasjonalistisk og tidvis spekulativt - at denne åndeforskningen er mer relevant enn tidligere ansett. Jeg vil til og med gå enda lengre og påstå at Lombrosos åndeforskning er av fundamental viktighet for å forstå dannelsen av kriminologien som moderne vitenskap. For å kunne forstå kriminologifagets rasjonalitetshistorie og grunnlaget for dannelsen av den nye tids vitenskapelige politikk, blick og magiske visjoner om kriminalitet, er kjennskap til denne åndeforskningen viktig. Den bidrar til å klargjøre forutsetningene for det ontologiske og epistemologiske grunnlaget for kriminologien som vitenskapelig disiplin. Ringvirkningene av Lombrosos besøk i vin- og spirituskjelleren en vinterdag i Torino, som kan betraktes som en «hulelignelse» for den fagteoretiske utviklingen på 1900-tallet, er ganske utrolige og fantastiske.

²¹ Ibid.

²² Dagens presentasjon av kriminologiens utvikling - fortellingen om veien fra magi til vitenskap - kan spores helt tilbake til Antoninis historieverk om kriminalantropologiens teoretiske genealogi fra 1900. Antonini, G. (1900), *I precursori di Lombroso*. Bocca: Torino

I begynnelsen

Også Lombrosos oppdagelse av ånde-verdenen har sin skapelsesberetning. I 1882 ble Lombroso tilkalt for å hjelpe datteren til en venn av familien. Han trodde først denne fjorten år gamle piken led av hysteri, forårsaket av at hun nettopp hadde begynt å menstruere. Hun viste i følge Lombroso de ordinære symptomene på hysteri, blant annet oppkast, dyspepsi, månesyke og utmattelse. Han fant fort ut at han måtte revurdere denne diagnosen. Det uvanlige med denne piken var at hun kunne forutsi framtiden. Hun kunne beskrive hva mennesker hun kjente gjorde, til tross for at de på tidspunktet befant seg i andre deler av landet. Hun kunne også se, lese og lukte med andre kroppsdeler enn øynene og nesen. Lombroso forteller:

«når jeg førte en finger til hennes øre eller nese, eller lot som om at jeg skulle røre ved ørene eller nesen, eller når jeg lot en lysstråle treffe øret eller nesen fra avstand med en linse – om det så var for bare en brøkdel av et sekund, var hun klar over dette og ble irritert av det. 'Du vil gjøre meg blind' gråt hun,

hennes ansikt gjorde en brå bevegelse som hos en som er i pine.»²³

Det virket som om hennes sanser på en måte hadde blitt forskjøvet. Til tross for at hun erfarte perioder med blindhet, kunne hun lese enhver tekst han brakte i hennes nærhet, og Lombroso selv eksperimenterte ved å sette bind for øynene hennes. Dette var, i følge Lombroso, begynnelsen på hans studier av hypnotiske og spiritiske fenomener, og grunnen til at hans kriminalantropologiske arkiver nå fikk et skyggearkiv.²⁴ Som i studiet av sine forbryterportretter, benyttet Lombroso seg også nå av bevisene de nye maskinene skapte.²⁵ Disse maskinene som lagde bilder, åpnet nå ikke kun for å lese, men også se menneskets usynlige antropometri. Dette var ikke bare tilfelle med fotografiet eller fotografier i bevegelse, men også Dr. Røntgens oppdagelse i 1895 som fikk vitenskapsmenn som Lombroso til å reise spørsmål om hva var rekkevidden for kunnskap om mennesket gjennom disse nye mekaniske nyvinningene.²⁶

Lombroso har også blitt kalt en av grunnleggerne av det som fra og med

- ²³ Lombroso, C. (1909: 3-4). *After Death – What?*, Small, Maynard & Company: Boston.
- ²⁴ Studiet av medium ble formelt sett en del av kriminalantropologien i 1890. Bondio, M. G. (1995:46), *Abhandlungen zur Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften*. Die Rezeption der kriminalantropologischen Theorien von Cesare Lombroso in Deutschland von 1880-1914., Mathiesen Verlag: Husum.
- ²⁵ Oppfinnelsen av åndefotografi blir som oftest kreditert William H. Mumler (1832-1884). Clouthier, C. (2004) 'Mumler's Ghosts', i Cheroux, C., Fischer, A, Apraxine, P., Canguilhem, D. & S. Schmit,(eds), (2004) *The Perfect Medium*. Photography and The Occult., Yale University Press: New Haven.
- ²⁶ Hessenbruch, A. (2001) *Science as a public sphere. X-rays between spiritualism and physics*. I Goshler, C. ed. (2001), *Wissenschaft und Öffentlichkeit in Berlin, 1877-1930*. Franz Steiner Verlag: Stuttgart.

BILDE

*Bordlevitering. Leseren bes merke seg Palladinos føtter. (Bildet er fra Lombrosos studie *After Death – What?*)*

1940-tallet ville bli kjent som parapsykologi.²⁷ Også i parapsykologisk faglitteratur har Lombroso blitt hevet fram som en av de første som vitenskapelig studerte spørsmål knyttet til det paranormale. Som innenfor den kriminologiske tradisjonen, har Lombroso blitt sterkt kritisert for sine forskningsmetoder og konklusjoner. De mest kritiske røstene har vært reist vedrørende hva som har blitt hevdet å være hans kvinnesyn. De kjønnsdiskriminerende aspektene ved Lombrosos arbeid har blitt ettertrykkelig omtalt av både feministiske kriminologer og feministiske parapsykologer. I den sistnevnte gruppen finner man for eksempel Zingrone som har gitt følgende analyse av relasjonen mellom Lombroso og hans favorittmedium Eusapia Palladino:

«I Lombroso's beskrivelse av hennes personlighet, både som medium og kvinne, kan en nesten se Palladino dyttes opp og ned på evolusjonsstigen når Lombroso listet hver ny attributt: ned et hakk fordi hun var populana (bonde), opp et hakk fordi hun var intelligent nok til å skryte av hans genialitet (...) ned et hakk fordi hun var orgiastisk i

sine transer (...) og hadde en tendens til å angripe de som var uenige med henne og jule dem opp (...) og opp et hakk fordi hun var sjenerøs og ga penger til syke og fattige.»²⁸

I den videre diskusjonen i symposiet som fulgte Zingrones forelesning, vektla flere av debattantene at den Lombrosianske tradisjon hadde ført til en neglisjering av kvinners personlige opplevelser. Et resultat av fokuset på kvantifisering og hans vitenskapspositivistiske orientering, var at han og den senere positivistiske tradisjonen innen parapsykologien ble ansett som å ha vært lite sensitive og forståelsesfulle i så henseende.

Studiene av den usynlige verden var ikke bare studier av salongfåhige selskapsleker, ikke bare en nysgjerrighet for å forstå det uforklarlige. Det ble også sett som et mulig nytt redskap å bruke innen kriminalvitenskapen.²⁹ Da Lombroso deltok i sin første dokumenterte seanse i Napoli i 1892 for å være vitne til alt hva Palladino kunne materialisere fra løse luften, var han i et meget distingvert og celebret selskap av dannede vitenskapsmenn fra en

²⁷ Tabori, P. (1972), *Pioneers of the Unseen*. Taplinger Publishing:USA. Selv om dette så langt forblir en spekulasjon, virker det som om Tabori 'lånte' deler av tittelen på sitt verk fra Wolfgang og Mannheims studie '*Pioneers of Criminology*', et verk også referert til i Taboris bibliografi. For en historisk oversiktsverk over parapsykologiens utvikling se Beloff, J. (1993) *Parapsychology. A Concise History*, Athlone Press: London.

²⁸ Zingrone, N. L. (1994:116) *Images of Woman as medium: Power, Pathology and Passivity in the Writings of Frederic Marvin and Cesare Lombroso*. I Coly, L & White, R.A., ed., (1994) *Women and Parapsychology*. Proceedings of an International Conference held in Dublin, Ireland. September 21-22, 1991., Parapsychology Foundation Inc: New York. Om forholdet mellom Lombroso og 'hans' medium Palladino, se også Barzini, L. (1984). *Nel mondo dei misteri con Eusapia Paladino*. Longanesi & C. : Milano.

²⁹ Wilkes, C. (1982) *The Psychic Detectives*. Paranormal Crime Detection, Telepathy and Psychic Archaeology, Mercury House: San Francisco.

rekke disipliner. Verten for seansene (sytten totalt), professor Enrico Morselli³⁰:

«...bandt Eusapia Palladino til en seng på samme måte som han ville gjort med en farlig galning. Allikevel skjedde det at seks fantomer viste seg etter hverandre bak forhenget, den siste var en kvinne med et barn på armen. Hver gang fantomet trakk seg tilbake løp Morselli bak forhenget og fant mediet som han hadde forlatt henne... i følge Richet, *mer enn 30 veldig skeptiske vitenskapsmenn ble overbevist, etter nøye og lange tester, om at det fra hennes kropp kom materielle former som virket til å ha et eget liv*».³¹

Problemet med å studere medier

I følge Lombroso kunne åndenes biologi bevises vitenskapelig, men åndene viste seg som oftest bare hvis de ble påkalt av et medium. Spøkelsener forble, som oftest, usynlige for de fleste vitenskapsmenn – til og med for Lombroso som satte sin ære i å se mer enn de fleste kunne. Problemet med å studere medier mente Lombroso, var at de som oftest var lite velvillige, anstendige og medgjørilige. I likhet med kriminelle hadde åndemedier en tendens til å lyve, jukse og stjele, samt viste en rekke andre klanderverdige og lite tekke-

lige trekk. Dette baserte han ikke kun på egne studier av mediers handlinger, men på en lesning av deres kropper og dens historie. Lombroso argumenterte at det var Palladinos atavisme og atavismens kraft som satte henne i en unik situasjon.³² Det var atavisme som gjorde at medier ble en slags 'conduit' som ga kriminalantropologer adgang til å studere åndenes verden. Siden atavisme i følge Lombroso var noe en også fant både blant de kriminelle og hos de geniale, var også disse gruppene i samme enestående situasjon. De var hjemsoekte av en usynlig verden, og disse 'besøkene' satte spor som influerte og formet handlingsmønstre. Åndenes påvirkning kunne resultere i både grusomme forbrytelser (som hos de fødte kriminelle), og den kunne være med på å skape stor kunst (som hos de fødte genier). Bevis for dette fant han i «Historien» og «Verdenslitteraturen». For eksempel i Boccaccios fortelling i *Dekameronen* om Dantes sønn Jakob som etter dikterens død ble besøkt av sin avdøde far i en drøm og fortalt hvor forsvunne avsnitt av *Den guddommelige Komedie* var å finne. Bevis fant han i beretninger fortalt til ham av navnløse personer i italienske institusjoner, i memoarene til Goethe, samt i samtaler han ved Palladinos assistanse hadde

³⁰ Morselli var kriminalantropolog og professor i psykiatri ved Genoa Universitet

³¹ Fodor, N. (1934). *These Mysterious People*. <http://www.survivalafterdeath.org/books/fodor/chapter19.htm>

³² Lombrosos favorittforklaringsnøkkel for å forklare det uforklarlige - atavisme - ble denne gang funnet i ånderverdenen og hos mediet. Atavisme var også her evolusjonens skrekkelige sublime aspekt som muliggjorde at kriminalantropologen og mediet hadde tilgang til det usynlige, det ukjente, til berømte åndeguides som John King, til Lombrosos døde mor, og som forklarte det mystiske, det mirakuløse, det vidunderlige slik som det forklarte krefter som ikke førte med seg noe godt.

hatt med sin døde mor.³³ Dette var noe av det han skrev ned som vitenskapelige bevis for åndenes og åndeverdenens objektive vitenskapelige eksistens. Det som kan hende var mest i øyefallende, var åndefotografiene, bilder som gjorde det enda tydeligere enn bildene av kriminelle, at menneskeheten var besatt av krefter som var ukjente for vitenskapen. De metafysiske «dobbeltgjengerne» Lombroso kunne se ut fra kriminalfotografiene, ble nå tilgjengelig for alle, ikke bare ekspertenes blikk. Men det var de som var skeptiske. I likhet med diskursen rundt kriminalfotografiene, var det flere som satte spørsmålstegn ved ådebildenes status som vitenskapelige bevis. Disse fantomene, hevdet noen, var kun et resultat av skaperens dobbelteksposering og prosjektivering. Det var logiske feilslutninger gjort av vitenskapsmenn som ikke hadde kontroll over sin vitenskapelige metode og som ikke var klar over at

deres sanser ble holdt for narr. Som i tilfellet med fotografiene av de kriminelle, brukte Lombroso ådebildene som vitenskapelige bevis. Det er viktig å merke seg at deres bruksnytte, i begge tilfeller, gikk lengre enn å bare være målbare, kvantifiserbare visualiseringer av sannhet. Lombroso hevdet at de som kritiserte bruken av bildene overså noen fundamentale metodiske poeng. Ikke bare var selve fortolkningsprosessen for å finne sannheten avhengig av vitenskapsmannens fysiologiske konstitusjon, men også i tilfeller der det skulle vise seg bildene var forfalskninger, kunne det hende at de beviste hva Lombroso hevdet. Fotografen kunne nemlig neppe sies å kontrollere seg selv, sitt objekt, sine omgivelser eller sitt medium hundre prosent.³⁴ Eksistensen av poltergeist, ånder – gode eller onde – stod for Lombroso på ingen måte i konflikt med hans materialistiske, positivistiske eller evolusjonis-

³³ Lombroso, C. (1909). *After Death – What?*, Small, Maynard & Company: Boston.

³⁴ Som Harvey har merket seg i en artikkel der han alluderer til likhetene mellom den vitenskapelige diskursen på 1800 tallet om ånde/psykiske fotografier og den nåværende diskursen vedrørende konsekvensene for våres humanitet med inntoget av datamaskiner og internett: «Åndeforskere (...) så bortenfor verden og dens former (men ikke mindre virkelig for det). De hevdet å kunne se det elementære (...) og var vitne til metamorfosen av åndesubstans. Konstruksjonen og forvandlingen av denne substansen til å skape en “extra”, tok sted trodde de i et domene (et ‘psychicyber space’) som var uavhengig av rom om tid, gjennom et nettverk av deltakere (der distinksjonen mellom avsender og mottaker, observatør og deltager, og skaperen og det menneske skapte ble grumset til), som var knyttet sammen og kommuniserte over felles grenser av bevissthet og til tross for utrolige avstander - ved bruk av fotografi og teknologi.» Harvey, J. (2004:122) ‘The Photographic Medium: Representation, Consciousness, and Collaboration in Early-Twentieth-Century Spiritualism’, i *Technoetic Arts*. (2004), Volume 2. Til nye teknologiske oppfinnelser har kriminologer tradisjonelt som oftest tatt en noe dystopisk posisjon. For et nåtidig eksempel på denne fortellertradisjonen se for eksempel Franko Aas, K. (2005) *Sentencing in the Age of Information: From Faust to Macintosh.*, Glasshouse Press: Cavendish Publishing og Lomell, Heidi Mork (2007) *Det Selektive Overblikket*. En studie av videoovervåkingspraksis. Universitetsforlaget: Oslo.

tiske orientering. Spøkelser kunne bli målt og veid av vitenskapen, gitt deres radioaktive egenskaper.³⁵ Der han tidligere hadde hevdet at å akseptere sosialismens ideologi, på ingen måte stod i konflikt med en objektiv vitenskap – pluss et han nå på, med støtte fra bl.a. Alfred Russel Wallace (1823-1913) at dersom man ønsket å gi en ordentlig og total redegjørelse for tingenes tilstand, måtte vitenskapen innse at vår eksistens ikke kun var et spørsmål om «the survival of the fittest» men også «the survival of the fittest spirits». Problemene Lombroso så var av mer praktisk art. For eksempel var det slik etter at et menneske hadde forlatt sitt jordlige liv (særlig hvis vedkommende hadde vært ånd over en lengre tidsperiode), at ånden kunne bli veldig forvirret. Dermed lå utfordringen i å skape fornuft og vitenskap av åndekommunikasjonen.³⁶

Donald West som metode

Når en tar for seg kriminologiens forhold til åndeforskningen, virker det som om kriminologer som viser en spesiell interesse for individers abnormalitet og/eller kriminelle psykologi, som oftest viser interesse i 'paradelen' av psykologi og kriminalitet i den akademiske offentlighet.³⁷ Dette var forskning utført med stor grad av

metodisk bevissthet, og med en rekke metodiske problematiseringer. Kriminolog og rettspsykiater Donald West kommenterte i sin innsettelsestale som president for *Society of Psychic Research* at studiet av det paranormale er et vanskelig og tornefullt foretagende, og reiser en rekke metodiske utfordringer. Ikke bare burde et mediums psykologi være av fundamental viktighet for forskeren, men også den mulige innflytelsen og kontrollen utøvd av mediet på forskeren. Videre var forskerens egen psykiske helse og kontroll over data-materialet av avgjørende betydning.

«(...) synene noen mennesker klarer å fremskaffe ved å se inn i en krystallkule er skapt i deres egen underbevissthet, og kommer ikke utenfra dem selv. Denne forklaringen kan selvfølgelig også appliseres til de synene under søvn, som vi kaller drømmer, og også hallusinasjonene og vrangforestillingene til de sinnssyke. (...) Psykiatere har sluttet å se på hysteriske mentale assosiasjoner med særlig respekt. Dersom (...) kom til en lege i dag, det første spørsmålet ville være hva som drev han inn i denne fluktmekanismen. Hadde han, for eksempel, en sytete kjerring? En sprøyte med penthotal, eller t.o.m. litt sjokkterapi ville snart få tilbake hans tapte hukommelse»³⁸

Til tross for disse, i følge West,

³⁵ Lombroso, C. (1909: 188-190). *After Death - What?*, Small, Maynard & Company: Boston.

³⁶ Dette kunne tidvis være enda mer av en utfordring dersom det skulle vise seg at en hadde fått kontakt med en ånd som var åndsforvirret Ibid:185

³⁷ En av de mer kjente er Donald West som var president av *Society of Psychic Research* fra 1963 til 1965.

³⁸ West, D. (1963) *The Psychology of Mediumship*. <http://www.survivalafterdeath.org/articles/west/mediumship.htm>

BILDE

*Eksperimenter med levitering med A. Zuccarini – et medium fra Bologna. (Bildet er fra Lombrosos studie *After Death – What?*)*

nyvinningene innen moderne medisin var det viktig å ta med i betraktning den historiske, kulturelle og sosiale konteksten som kunne forklare eventuelle vrangforestillinger før en tok stilling til om noe overnaturlig var på ferde. *Ipso facto*, selv om vitenskapsmannen ikke mente å produsere feilslutninger – hadde vitenskapsmannen neppe hundre prosent kontroll over seg selv, sitt objekt, sine omgivelser eller sitt medium. Slike spørsmål vil en også finne hos Lombroso. Til tross for inntrykket som kan ha blitt skapt ovenfor, var han ikke helt ukritisk til hva mediene fortalte ham. For eksempel syntes han at det var litt underlig at hans mor, når hun snakket til han gjennom Palladino, omtalte han med kjæle-navn han ikke hadde hørt mens hun var i live.³⁹ Dog skyldte han slike feil på selve mediets natur. Han opererte her med en lignende logikk som i forbindelse med kriminal- og åndefotografiene. Selv om Lombroso av og til fant at Palladino løy og jukset, betydde dette ikke at hun ikke var et ekte medium. Løgn og juks var en del av et mediums natur, og dermed en av forutsetningene for hans/hennes egenskaper. For Lombroso var nemlig det å bevise åndenes eksistens det neste skrittet ikke bare for ikke hans kriminalvitenskap, men for «Vitenskapen». Det var ikke bare et spørsmål om vitenskapelig redelighet

og personlig integritet, men hans plikt overfor menneskeheten.

«Det virket for meg en plikt, til de siste dager som gjenstår av mitt liv, at jeg utrettelig skulle stå i selve kampens midtre. (...) Men ta dette nøye med i betraktning, at selv hvor tvilsomt hvert enkelt tilfelle kan fremstå, til sammen danner de et kompakt nett av bevis som overvinner tvilens skalpell...I spørsmålet om ånder er vi langt i fra å ha oppnådd vitenskapelig sikkerhet. Men den spiritistiske hypotese virker for meg som et kontinent som ikke helt er slukt av havet, der det i det fjerne er synlig øyer over havet, og der bare i vitenskapsmannens visjon blir sett som en del av en helhet, mens den grunne dam-sen ler av det som virker som den dumdristige hypotesen til geografen.»⁴⁰

En kan undre seg over hvorvidt Lombroso i dette avsnittet også hadde sin vitenskap om de kriminelle typer i tankene. Hans stjerne på den akademiske himmel hadde allerede en god stund vært dalende.⁴¹ Ved å ta i bruk språket og metaforene til de italienske vitenskapsmenn og oppdagere fra renessansen bønnfalt Lombroso sine samtidige til å sløve sine Occams knivblad, da han innså at deler av denne oppdagelsesferden bare var mulig å gjennomføre ved broderlig tillit. Lombrosos visjon og drøm ville komme til å stå i sterk kontrast til hva som ble de

³⁹ Lombroso, C. (1909) *After Death – What?* Small, Maynard & Company: Boston.

⁴⁰ Lombroso, C. (1909: v-vii) *After Death – What?* Small, Maynard & Company: Boston.

⁴¹ Schaanning, E. (2002:122) Kampen om den forbryterske sjel. Kriminal-filosofiske vitenstrekk. Unipub Forlag: Oslo

senere fortellingene om Lombrosos kriminalantropologi, der kommentatorer som oftest ikke ville hevde at hans vitenskap førte til noe forgjettet land. Tvert imot, hans kriminalantropologiske skole ville bli sett på som en av de første synlige øyer av hva som med tiden ville heve seg ut fra havet og vise seg være en ny Leviatan.

Når en leser litteraturen skrevet av Lombroso, hvorvidt det er hans studier av kriminelle typer eller spøkelser, er det som Warner minner om, viktig å reflektere over at i hans tid ble:

«Luften (...) stadig mer full, og framviste stadig nye mysterier til de nye instrumentene skapt for å lage en oversikt over dens innhold. Men disse funnene samspilte kontinuerlig med metafysikken som ble overført til å gjelde for psykiske krefter så vel som fysiske krefter. Mesmers teorier ble vevd inn i begreper brukt om elektrisitet (...) oppdagelsen av radiobølger og den senere oppdagelsen av det trådløse, av telegrafien, av telefonen førte til en feberaktig og opphisset søken – til å penetrere det usynlige. (...) Det er vanskelig fra våres tilvante posisjon i dag å forstå hvor spennende, fascinerende og ekstremt potensialet til disse maskinene virket for sine første brukere. (...) Radiobølger kunne ikke fanges opp av de menneskelige sanser, bare effekten av de nye metodene for overføringer. (...) Synlig verifikasjon oppga sitt hegemoni til andre former for nærvær

– akustiske og haptiske. (...) I fraværet av naturlige sanselige måter å verifisere prinsippene, ble en nå avhengig av andreordens teknologiske bevis for å se den skjulte energien, som forvandlet berøring til syn, som med fotografiet... Forlengelsen av ordet «medium» i begynnelsen av 1850 årene, til og også beskrive noen med overnaturlige krefter, avslører parallellen som ble sett mellom instrumentet - aetheren - og dens produkter.»⁴²

Lombrosos kriminalvitenskap hadde fra begynnelsen vært avhengig av maskiner for å skape sin *techno-horror*. Disse maskinene produserte både resultat og fenomener som ville forbløffe og forundre mange lærde. I Lombrosos romantiske groteske realisme vil en finne at ikke bare dekonstruerte han grensene mellom kroppen og dennes bestanddeler, mellom kroppen og evolusjonsstigen - men også mennesket og de nye automatene. Menneskekroppen ble nå ansett å være påvirkelig av alle mulig slags krefter og potensielle farer. Mennesket stod nå i vitenskapens forståelse i fare for åndelig og kroppslig kontaminasjon – fysisk, psykisk, visuelt, haptisk og akustisk, selv om det sjelden blir trukket fram som relevant for framveksten av kriminalvitenskapen - slutten av det nittende og begynnelsen av det tjuende århundre ga verden en ny lydstyrke og larm. Vitenskapen ville nå finne sort larm, hvit larm, bylarm, degenerert

⁴² Warner, M (1999: 120-121) *Spirit Visions*. The Tanner Lecture on Human Values, Yale University., http://www.tannerlectures.utah.edu/lectures/Warner_01.pdf

larm – alle disse lydene kunne vise seg å suggerere, påvirke og yte negativ innflytelse på individers handlinger. Samtidig med Adolf Loos' manifest for moderne arkitektur som ønsket å renske byen for tidligere tiders atavistiske dekorum, var komponister i Wien på søken etter en ren lyd, et lydbilde fritt for fortidens atavistiske toner.⁴³ Farene for individet trodde man nå kom fra selve det fysiske scenariet i byen. Det kom både gjennom øynene og luftveiene. Lyden av det moderne var noe som bekymret ikke bare de som i ettertid har blitt sett på som meningsfeller av Lombroso. Moderne tider, med «all that jazz» fikk tenkere som Adorno til å frykte og trekke slutningen at, nei nu var selve hjertet og rytmen til moderniteten alvorlig i utakt.⁴⁴

Lombrosos fødte forbrytere er ikke det eneste monsteret en finner i det nittende århundrets vitenskapelige fantasi. Særlig i den andre halvdel av århundret ser man framveksten av en vitenskapelig og diagnostisk kultur som kategoriserte en rekke kriminelle og abnormale typer. Blant disse vil en finne elefantmenn og menneskelige telefoner. Den sistnevnte gruppen var individer som hadde de samme kvaliteter som en telefon – vitenskapelig bevist ved deres evner for automatisk skrift. Karl Marx var på ingen måte den eneste tenker som fant at mennesket ble stadig mer fremmedgjort eller «Alien» i verden, eller fant vampyrer som lusket rundt i samfunnet. De senere evalueringene

av Lombroso har hatt en tendens til å glemme at han levde i en tid som var i ferd med å redefinere rom, tid, lyd og lys. Det er også lett å glemme at hans vitenskap hadde som uttalt program og agenda å finne og definere farene. Som aldri før sett i vitenskapsmenns fortellinger, var kroppen, sjelen, den menneskelige form og menneskets identitet beboere av en farligere verden. Mennesket stod nå i fare for å degenerere til en apeliggende fortid, å utvikle seg til dekadente, feminine, moralske monstre med et høyt kosmetisk forbruk og generelt sett lyssky privatliv - eller eventuelt forvandles til livsformer som lignet de nye teknologiske oppfinnelsene. I vitenskapen var det nå ingen trygghet å finne for verken de levende eller de døde. Den underlige nye verden var et tema både i vitenskapen og skjønnlitteraturen. Nå, i kjølvannet av natur- og kriminalvitenskapens gotiske fortellinger, var det plutselig trolig at mennesket, som i Kafkas novelle, ville våkne opp og oppdage at det over natten hadde blitt forvandlet til (eller i alle fall våkne med bevisstheten om at det ikke var mer enn) et stort insekt. Det kan virke som om mulighetene for hva mennesket i det nittende og tjuende århundre kunne bli besatt av (eller på et eller annet vis forvandles til) var ubegrensede.

Det kan være fristende å la seg rive med av Warners', og andres, entusiasme over disse vitenskapelige analysene fra det nittende århundre. Rett og slett å

⁴³ Von Der Linn, M.E. (1999) *Degeneration, neoclassicism, and the Weimar - era music of Hindemith, Krenek and Weill*, Unpublished phd dissertation:

⁴⁴ Steinert, H. (2003) *Die Entdeckung der Kulturindustrie. Oder: Warum Professor Adorno Jazz – Musik nicht ausstehen konnte*. Westfälisches Dampfboot: Münster.

la seg forføre av vissheten om at i sannhet seirende var *fantasia* over *mimesis*, forestillingsevnen over empirien. Men slikt sømmer seg kan hende ikke helt når en tar for seg kriminalvitenskapens historie. Den fortellingen skal jo som kjent aller helst ta opp straff, makt, disiplin, kontroll og pinsler og slikt. Jo da, forskningen og søknen etter åndeverdenen har også blitt påvist av historikere å ha hatt noen giftige sidevirkninger. Disse historiske fortellingene, i stedet for å følge Whitmans forslag om å «sing the body electric»⁴⁵ og som futuristene sverme for hastigheten og lar-men fra det tjuende århundres liv, har i likhet med det som var Lombrosos, og senere kriminologers hovedfokus generelt, da heller sett nærmere på de bekymringsverdige strømningene og konsekvensene. Som skapelsen av et fotografi trengte kontrasten mellom lys og mørke, kan en også finne fortellinger om de mørke skyggene åndeforskningen sies å ha ført med seg. Utvilsomt kan en finne at denne «feberaktige og opphissende søken»⁴⁶ førte med seg moralske tragedier. For eksempel var det mange som ikke hadde det økonomiske privilegium å bruke sin fritid til å befatte seg med åndenes verden, og bli feiret i borgerskapets salonger,

men endte opp med å bli dissekert i institusjoner av vitenskapsmenn sultne etter å fange inn, og forstå denne nye, men av mange ansett som urgamle, magien som opererte i de modernes verden.⁴⁷ De som leffet med åndeverdenen kunne også havne i situasjoner der de ble rammet av strafferettens og kontrollapparatets sanksjoner. Også på slutten av det nittende og begynnelsen av det tjuende århundre vil man finne en rekke spøkelsesrettssaker. Hvordan definere virkeligheten – hva som konstituerte den moderne verden, rasjonalitet, fornuft og vitenskap, hadde ikke i begynnelsen av det tjuende århundre blitt noe mindre av en åndelig thriller. Disse spøkelsesrettssakene skapte en god del hodebry for det juridiske embete. Hvordan skulle en for eksempel i lovens ånd klargjøre spørsmålet om subjektiv skyld i tilfeller der den anklagede var et medium som hadde vært i transe i gjerningsøyeblikket?⁴⁸ Her ville de nye kriminalvitenskapene vise seg å være uvurderlige når det gjaldt å bestemme og vitenskapelig klassifisere essensen til den respektive ånd det var snakk om. Problemet var bare at der tidligere det å se ånder og spøkelser, eller hva som i følge den opplyste vitenskapen ikke eksisterte,

⁴⁵ Whitman, W. (2005) *Leaves of Grass*. Penguin Classics: USA.

⁴⁶ Warner, M (1999: 120-121) *Spirit Visions*. The Tanner Lecture on Human Values, Yale University., http://www.tannerlectures.utah.edu/lectures/Warner_01.pdf

⁴⁷ Owen, A. (2004) *The Darkened Room: Women, Power, and Spiritualism in Late Victorian England*. University of Chicago Press: Chicago.

⁴⁸ De i ettertid kan hende to mest berømte spøkelsesrettssakene i Norge i det tjuende århundre var en høring arrangert av Universitetet i Oslo i 1922, og Fredrikstadsaken som pågikk i begynnelsen av 1930 årene. For en juridisk drøftelse av spørsmålet om subjektiv skyld og ansvarsforholdet til medier se Nordhus, A. (1975) *Spiritisme og Strafferett*, i Eriksen, H. (1975) *Spiritisme og virkelighet. Et tidsbilde fra 30-årene*. H.Aschehoug & Co.: Norge.

BILDE

*Mediumistiske skulpturer. Avstøpningen til venstre skal i følge Lombroso vise profilen til Paladinos åndeinformant – John King (Bildet er fra Lombrosos studie *After Death – What?*).*

hadde blitt ansett som kjennetegn ved de som ble kategorisert som gale eller sinnssyke, var det nå en rekke kriminalvitenskapsmenn som vitnet om selv å ha sett spøkelser. Ikke bare ett, men ganske mange. Som Thomas Mann konkluderte med, etter å ha deltatt i en seanse med et åndemedium; det var noe underlig på ferde i den moderne verden som ennå ikke helt hadde blitt forstått av vitenskapen.⁴⁹

Demringstid

Vitenskapsmenn som ikke trodde på spøkelser, poltergeist osv. gikk til tider med like stor glød som «de troende» inn for å avsløre hva det var som lagde lyder i mørket, for en gang for alle rette opp i hva som egentlig mentes med, og igjen få på rett kjøp, spørsmålet om *Zeitgeist*. I diskursen om mediers evner benyttet disse skeptikerne seg av den samme vitenskapen, de samme vitensstrategier som de som ønsket at ånder skulle anerkjennes av vitenskapen. Der Lombroso hevdet at det var den patologiske konstitusjon som gjorde

det mulig for medier, kriminelle og de geniale å se spøkelser, var det en av disse skeptikerne som noterte seg at de fleste medier var kvinner. Han trakk deretter slutningen at det måtte være noe i veien med hennes kvinnelige biologi, og mente å kunne påvise at vaginaen til kvinnelige medier ikke var plassert helt der de burde være.⁵⁰ Hva skeptikerne og de overbeviste gradvis ble enige om, var at her foregikk det fenomen som måtte avklares vitenskapelig. Kritikerne satte som oftest heller ikke ontologiske spørsmålstegn ved at det eksisterte en sjel eller en menneskeånd. Spørsmålet var heller: hva var egentlig disse åndene? Som William James hevdet, selv om han ikke hadde sett vitenskapelige bevis for eksistensen av spøkelser, eksisterte det *spøkelsesaktige former*. Disse spøkelsesaktige formene mente han, i likhet med andre samtidige psykologer, som for eksempel Freud, ofte var et resultat av telepati.⁵¹ Det man var vitne til var mentale krefter som reiste gjennom tid og rom og var med på å forme psyken

⁴⁹ Mann var selv overbevist om eksistensen av telekinese (også kjent som psykokinese), noe han reiste rundt og holdt en rekke foredrag om. Tabori, C. (1951: 93-96). *My Occult Diary*. Rider and Company: London. Se også Mann, T. (1924) *Okkulte Erlebnisse*. Alf Häger Verlag: Berlin.

⁵⁰ Wilkes, C. (1982) *The Psychic Detectives. Paranormal Crime Detection, Telepathy and Psychic Archaeology*. Mercury House: San Francisco.

⁵¹ Cornelius Tabori, i et intervju med Sigmund Freud i Wien den 21 juli 1935 spurte Freud om hva som egentlig var hans syn på det okkulte: *Og tror du at dette er overbevisende bevis for telepati og clairvoyance*” spurte jeg “Nei” svarte han. “Jeg innrømmer at dette ikke kan sies å bevise, men som du vet tror jeg ikke på tilfeldigheter. Tankeoverføring, muligheten til å erfare fortiden kan ikke bare være tilfeldig. Noen mennesker har hevdet” sa han med et smil “at jeg på mine eldre dager har blitt mer godtroende. Nei... jeg tror ikke det. Gjennom hele mitt liv har jeg lært meg å være åpen for å tilegne meg og akseptere nye fakta. Jeg tror at telepati er en psykisk hendelse i et menneske som skaper en lignende psykisk hendelse i et annet menneske Man kan anta at forholdet mellom disse to psykiske fenomen er fysisk – kan hende lik mottakeren og røret på en telefon. Tabori, C. (1951: 218-219) *My Occult Diary*. Rider and Company: London.

og atferden til mennesker.⁵²

I likhet med framveksten av museer som viste kriminalitetens verden, så en samtidig fra begynnelsen på det tjuende århundre framveksten av museer tilegnet spøkelsesenes og åndenes verden. Disse to museumstypene var ofte å finne under samme tak. Dette var museer som hadde, og har, det mest fantastiske og hverdagslige på utstilling. Som journalisten Tabori oppdaget da han besøkte et av disse museene i Budapest, våren 1931: «Det tredje skapet inneholdt et glass med mel. 'Vi hadde noen damer som var med på den seansen', smilte Chengery Pap. 'De var alle dydige husfruer så ånden sendte oss noe mel.' 'En meget høflig gest', sa jeg. 'Meget høflig', samtykket doktoren.»⁵³ Dr. Chengery Pap var en av mange nye, til tider selvtitulerte, eksperter på kriminalitet og paralegale spørsmål. Etter Dr. Lombroso, for ikke å glemme Mr. Holmes og Dr. Watson, så man nye generasjoner av gentlemen og private entreprenører som reiste til de store læresentra i Sentral-Europa for deretter ta med seg hjem den nye vitenskapen.⁵⁴ Kriminalvitenskapene skapte rom der kriminalistene og deres

objekt kunne etablere relasjoner og fokusere på gjensidige interesser. For eksempel skapte seansene med medier nok et kontaktpunkt der mennesker av ulik alder, bakgrunn, kjønn og klasse møttes i skumringen for å utveksle åndelige og kroppslige væsker. Som ved de internasjonale konferansene i kriminalantropologi, samlet også forskere som var interessert i det okkulte seg i internasjonale fora. Det første var i Paris i 1892, hvor også Lombroso deltok. Listen over antall påmeldte (400 stk.) kan leses «som en hvem er hvem i den nye eksperimentelle psykologien».⁵⁵ Dog ville mange av de som deltok i seanser, som studerte mesmerisme, hypnose, telekinese, profetiske drømmer eller ektoplasma vært sterkt uenig i at deres interesser hadde noe å gjøre med det okkulte. Indignert ville mange hevdet at dette ikke hadde noe med det okkulte å gjøre som sådan, men kun var ukjent farvann for vitenskapen.⁵⁶ Etter hvert som diskursen utvikler seg vil en kunne se en gradvis anerkjennelse blant vitenskapsmenn av at kreftene som ble gitt mediene, ikke kun var å finne først og fremst blant kvinnelige hysterikere, men var å

⁵² Som professor i psykologi Harald Schjelderup senere kunne berette: disse fantomene var så dypt innprentet i menneskesinnet at menneskevitenenskapen var bare i startgropen til å forstå hvordan å temme de, eller gjøre de samfunnsnyttige. Schjelderup, H. (1969) *Det Skjulte Menneske. Ubevisste og ukjente krefter i sjelslivet*. Cappelen: Oslo

⁵³ Tabori, C. (1951: 141) *My Occult Diary*. Rider and Company: London.

⁵⁴ Schaanning, E. (2002) *Kampen om den forbryterske sjel. Kriminal-filosofiske vitenstrekk*. Unipub Forlag: Oslo.

⁵⁵ Treitel, C. (2004:47) *A Science for the Soul. Occultism and the Genesis of the German Modern*. The John Hopkins University Press: USA.

⁵⁶ Som Freud retorisk senere ville spørre: «Kan det egentlig være noe som er okkult for vitenskapen?» Freud sitert i Tabori, C. (1951:218) *My Occult Diary*. Rider and Company: London.

regne som et slags blankt skjema – trolig tilstede i nesten et hvert menneskes sinn. Spøkelser og ånder hadde nå blitt en eksplisitt vitenskapelig, legitim dobbeltgjenger som en fant i analysene og studiene av den historiske evolusjon og utvikling, i studiene av utviklingen av menneskets psyke og som svarte til ubehaget i sivilisasjonen.⁵⁷ Denne innsikten kom som en lettelse for mange vitenskapsmenn. William James oppsummerte det på følgende måte i en tale til *Society of Psychic Research* i 1896: «Det er behagelig å vende seg bort fra fenomenet mørkeromsseanser (med deres tragi-komiske forslag om at hele ens forståelse av virkeligheten vil endres over natten, og på et tidspunkt så en seg selv holde fast på en durkdreven bondekones føtter) – nå å vende seg mot den friske luften av vitenskapelige studier.»⁵⁸

Ånds- og kriminalvitenskapen var på en spennende og eventyrlig reise for å forstå og lage vitenskap av hva som innen tysk kriminologi i 1930-årene ble kalt *Dämmerzustand der Menschheit*.⁵⁹ Den tyske kriminalvitenskapsmannen Dr. Bischoff forklarte dette begrepet på

følgende måte:

«Hos mange mennesker er denne underlige disposisjonen for denne skumringstilstanden ganske åpenlys og lett å observere – hos andre forblir denne skjult en lang tid før en ekstern hendelse skjer, og effekten blir at de glir inn i denne Dämmerzustand. I denne tilstand kan en person begå handlinger, som når skumringstimen er over, vil fylle han med den største frykt, fortvilelse og anger. Selvfølgelig har en slik tilstand tusenvis av ulike manifestasjoner og det er mange overgangsfaser mellom skumringen, tåketilstanden, og andre forstyrrelser og fluktuasjoner av bevisstheten. Flesteparten av de menneskene som er slaver under denne skumringstilstanden blir 'rekruttert' fra rekkene av epileptikere, hysterikere og andre med fysiske eller mentale handikap.»⁶⁰

Vitenskapsmenn som valgte å beskrive denne tåkeaktige, skumringsaktige tilstanden som man nå trodde satte spor, besatte og kontrollerte individet, med noen av sine eldre betegnelser. De som fortsatt valgte å holde godt fast på bondekones føtter, kom grad-

⁵⁷ Som Freud påpekte: dobbeltgjengeren: «var opprinnelig en forsikring mot egoets død, en energisk fornektelse av dødens makt (...) og antagelig var den udødelige sjelen kroppens første dobbeltgjenger (...) når dette stadiet var tilbaketrukket fikk dobbeltgjengeren en ny mening. Fra å ha vært en forsikring om menneskets udødelighet, ble dobbeltgjengeren nå en dødens budbringer.» Freud sitert i Miller, K. (1985:135) *Doubles. Studies in Literary History*, Oxford University Press: Oxford.

⁵⁸ James sitert i Thurswell, P. (2001: 31-32). *Literature, Technology and Magical Thinking, 1820 – 1920*, Cambridge University Press: Cambridge.

⁵⁹ Selv om det virker som Bischoff brukte termen i noe mer videre forstand, er dette et begrep en også vil finne var benyttet innen norsk rettspsykiatri. Da kjent som 'tåketilstand'. Langfeldt, G. (1940:75) *Psykiatri og Rettspsykiatri for jurister*. Aschehoug & Co: Oslo

⁶⁰ Talbori, P. (1974: 244) *Crime and the Occult. How ESP and Parapsychology helped detection*, Latimer Trend & Company: Great Britain.

vis til å bli mer og mer kritisert. Lombrosos store opus om åndenes biologi, for eksempel, fikk - i og for seg som de fleste av hans publikasjoner - en noe blandet mottakelse. For hans kritikere var dette verket nok et bevis på kriminalantropologiens skortende vitenskapelige stringens, mens følgesvenner, som hans datter Gina Lombroso-Ferero og Hans Kurella, mente at her hadde alderdommens svakhet og hans geniale natur feilet han.⁶¹ Kurella var bare en av mange kriminalvitenskapsmenn som var bekymret for konsekvensene ved å invitere det okkulte inn i kriminalvitenskapen. Disse menneskene som hevdet å se spøkelses var å anse som åndelige syke – og ikke som besatt av syke ånder. Denne kritikken, med sine røtter i opplysningstidens kritisk rasjonalistiske diskurs hevdet at spøkelses ikke var mer enn menneskets overopphetede fantasi. Men til tross for fordømmelsen fra opplysningstidens tenkere; etter Lombroso ville studiet av ånder og deres biologi være å finne i kriminalvitenskapen.

Totem og Tabu

Hvis en skal tro dagens vitenskapshistoriske fremstillinger av kriminologifagets utvikling, var det å studere åndenes biologi en oppfordring fra en

gammel læremester bortenfor graven som senere kriminologer ikke kom til å følge. Historien beretter at etter hvert som disiplinen utviklet seg, gikk en gradvis bort fra å hovedsakelig og se på kriminelle typer, til å fokusere mer på psykologiske og sosiale årsaksforklaringer for å forstå kriminalitet. Etter hvert som en nærmer seg vår egen tid, forvandlet fortellingene seg til ikke bare å omhandle menneskebeistet, men også hans og hennes habitus og habitat. Kriminalitetens årsaker ble å finne i farene ved bylivet,⁶² familien, gjengen, gruppen, ensomheten, samfunnet, i drømmer, systemer og kulturer. Med det tjuende århundre så en ikke bare framveksten av en vitenskap om ånder, spøkelses og kriminalitet som naturfenomener, men også framveksten av en vitenskap som så ånder, spøkelses og kriminalitet som sosiale fenomener. Før det tjuende århundres begynnelse, hadde stigmata blitt sett på som en religiøs og/eller medisinsk distinksjon på kroppen, men ble nå også et usynlig merke skapt av sosial samhandling.⁶³ I kriminologiens fortellinger om seg selv blir studiet av kriminalitet som sosialt fenomen sporet tilbake til Emile Durkheim - en tenker som av en eller annen grunn som oftest blir sett på som fundamentalt ulik Lombroso. Selv om

⁶¹ Kurella, H. G. (1910) *Cesare Lombroso als Mensch und Forscher*. Bergmann: Wiesbaden.

⁶² Becker, P. (2002:322-329) *Verderbnis und Entartung. Eine Geschichte der Kriminologie des 19. Jahrhunderts als Diskurs und Praxis*. Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen.

⁶³ Goffmann, E. (1963) *Stigma.*, Prentice Hall: New Jersey. Se også Becker, H. S. (1963) *Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance*. The Free Press: New York., og Lemert, E. (1967) *Human Deviance, Social Problems and Social Control.*, Prentice-Hall: New York.

det så langt ikke foreligger noe bevis for at Lombroso leste Durkheim, kan en med letthet slå fast at Durkheim var en meget flittig leser av Lombroso.⁶⁴ For eksempel i *The Elementary Forms of Religious Life*⁶⁵ der Durkheims ambisjon er å forklare det religiøse mennesket – eller kan hende riktigere: det moderne mennesket, kontrasterte han i likhet med Lombroso det moderne menneske med en av dets atavistiske dobbeltgjengere – det primitive mennesket. Durkheim hevdet, i likhet med samtidens antropologer, at siden aboriginernes religion var blant menneskehetens mest primitive, ville det her være mulig å finne opprinnelsen til det religiøse liv i mer siviliserte og høyere utviklede samfunn. Durkheim benyttet seg her av Lombrosos forskning og datamateriale fra *Forbryttermannen*⁶⁶ for å hevde at de kriminelles tatoveringer ikke bare var analoge med totemisme, men var totemismens *raison d'être*.⁶⁷ Som Lombroso hevdet Durkheim at tatoveringer viste både et individs som en gruppes moralske liv. Symboler kunne være delaktige i å skape religiøse tilbøyeligheter, som de kunne skape kriminelle. I likhet med

Lombrosos studie om åndenes biologi, hevdet også Durkheim at det å opprettholde en distinksjon mellom ånd og vitenskap i seg selv var uvitenskapelig siden det overnaturlige var virkelig, i og med det var en del av vår menneskelige og materielle virkelighet. Både Lombroso og Durkheim mente at det var mulig for vitenskapen å forske på ånders biologi. Mens Durkheim til dels omgjorde kantiansk metafysikk til metapsykologi,⁶⁸ og selv om hans vitenskap ikke som sådan argumenterte for født kriminalitet, situerte Durkheims perspektiver om mennesket og dets forhold til ånde verden, mennesket i en enda mer ambivalent posisjon enn mennesket fikk i Lombrosos kriminalantropologi. Hos Lombroso og Durkheim, i kriminalantropologien, som det senere ble i kriminologien, ble mennesket plassert mellom totemet og dets tabuer. Durkheims tese om det overnaturlige som virkelig, vil en også til dels finne igjen hos Max Weber:

«(...) principally, there are no mysterious incalculable forces that come into play, but rather one can, in principle, master all things by calculation. This means that the world is disenchanted.

⁶⁴ Durkheim, E. (1997: 115, 116, 125, 257) *The Division of Labour*, The Free Press: USA, Durkheim, E. (1997: 104, 113, 116, 340, 345) *Suicide. A study in sociology*, The Free Press: USA, Durkheim, E. (1995: 234) *The Elementary Forms of Religious Life*, The Free Press: USA.

⁶⁵ Durkheim, E. (1995: 234) *The Elementary Forms of Religious Life*, The Free Press: USA.

⁶⁶ For en oversettelse med utdrag fra samtlige publikasjoner av dette verket se Rafter og Gibsons oversettelse. Lombroso, C. (2006) *Criminal Man*, Duke University Press: London.

⁶⁷ Durkheim, E. (1995) *The Elementary Forms of Religious Life*, The Free Press: USA.

⁶⁸ Schmaus, W. (2004: 137) *Rethinking Durkheim and His Tradition*. Cambridge University Press: Cambridge.

BILDE

Lombroso med pasient (identitet ukjent). Stillbilde fra filmen «La Neuropatologia» av C. Golgi (trykkes etter avtale med Museo Nazionale del Cinema di Torino).

One need no longer have recourse to magical means in order to master or implore spirits, as did the savage, for whom such mysterious powers existed. Technical means and calculation perform the service. This above all is what intellectualisation means.»⁶⁹

Ikke bare var det mulig for vitenskapen å forske på det magiske, mente Weber, men vitenskapen var i seg selv med på å gjøre at den tidligere tiders fortryllelse var i ferd med å forsvinne. Men forsvant egentlig magien ved å lage denne distinksjonen mellom magisk tenkning og moderne teknisk rasjonalitet? Dersom en skulle ønske å være litt kritisk, kan en også spørre hvor heldig var, i prinsippet, å innta et perspektiv som Webers som så magi som kun en del av fornuften til barn og primitive? Var det ikke også slik at den moderne tekniske fornuft endte opp med å mane fram sine egne former for magi? Lombroso, Freud, Durkheim og Weber er bare noen av de mange vitenskapsmenn som ved å studere hva de så på som primitive kulturer og magi, forsøkte forstå den moderne verden. Konklusjonen samtlige av disse tenkerne kom fram til, var at vitenskapen også måtte studere og forstå ånder og det åndelige. Hva de også delte var troen på at vitenskapen var en slags talisman som beskyttet dem mot trolldom – eller at vitenskap ville hindre dem fra å bli ansett som moderne trollmenn.

En spøk - eller gravalvor

Mangelen på historisk forskning og

bevissthet om Lombrosos og kriminalvitenskapens interesse for spiritisme, spøkelser, telepati, levitering osv. vil nok en del mene er forståelig da faget muligens har hatt viktigere saker å befatte seg med. Man kan jo fortsette å betrakte Lombrosos og kriminalvitenskapens åndeforskning som en historisk fotnote og kuriositet, eller se på denne forskningen som en form for vitenskapelig romantisme, eller som et epistemologisk tilbakesteg (for ikke å si det uunngåelige nervøse sammenbruddet) for datidens kriminalvitenskaps ekstreme materialistiske orientering. Eventuelt kan en ta den psykiske forskningen til etterretning som en del av kriminalvitenskapens forsøk på å bemektige seg selv, og misbruke sin makt overfor andre. Videre, å betrakte det som er skrevet her som et forsøk på å pirke litt i den standardiserte rammefortellingen som *ad nauseam* blir presentert som kriminologiens vitenskaps-historiske og teoretiske utvikling. Med andre ord, en tekst som nok en gang hamrer inn poenget og lager en bevisstgjøring av historie som skapt viten. En kan og se på denne artikkelen som en slags Swifteansk mental øvelse og satire over mangler ved presentasjonen av kriminologisk vitenskapshistorie. Tja – den er vel til dels det, men jeg ønsker også fremme hypotesen at kanskje det er på tide å akseptere at Lombrosos åndeforskning ikke var en diskontinuitet av hans tidligere arbeider. Kanskje skulle en delvis gi han litt rett i, dog

⁶⁹ Weber, M. (2004:12-13) Science as a vocation i Weber, M. (2004) *The Vocation Lectures*. Hackett Publishing Company: Indianapolis.

med noen forbehold, hva som han den gang hevdet, nemlig at åndeforskning til slutt kom til å bli framtiden til de moderne kriminalvitenskapene.

Det er fristende å spørre; den gang da de nittende og tidlige tjuende århundres tenkere snakket om ånd og zeitgeist – hva var det de egentlig la i disse begrepene? Dette er selvsagt en vanskelig problemstilling å reise for når naturvitenskapsmenn, de store sosiologer, filosofer og psykologer hvis lære fortsatt benyttes i dag, skriver om ånder og geist, kunne de vel ikke da også referere, ganske bokstavelig, til spøkelser eventuelt spøkelsesaktige former? Disse metaforers materialitet ble om ikke annet tatt veldig seriøst av Lombroso og hans samtidige. I følge *The Pall Mall Gazette*, som ble sitert i begynnelsen av denne artikkelen, på slutten av det nittende århundre hadde Tyskland i sannhet blitt et land med geist.⁷⁰ Uansett hva Hegel som det ble alludert til i teksten måtte ha intendert, mente artikkelforfatteren at også Hegel måtte ha hatt et spøkelse på/i (?) hjernen da han skrev *Åndens fenomenologi*. I følge Lombroso kunne en finne at dette hadde vært tilfelle med ganske mange store tenkere, vitenskapsmenn og kriminelle. Selvsagt vil en i dag mene at det er ganske viktige distinksjoner og forskjeller som bør

nevnes når geist, spøkelser og ånder skal diskuteres – hvorvidt det er snakk om Hegels eller andres. Poenget er at i Lombrosos kriminalantropologi og i kriminalvitenskapens senere dreining mot hva en i dag kjenner som dens samfunnsvitenskapelige orientering, gjennomgikk disse distinksjonene radikale forandringer som resultat av det nittende århundres åndediskurs. Som Derrida har gjort en oppmerksom på, utsagnet «Ein Gespenst geht um in Europa» finnes det mange måter å lese på.⁷¹ Derrida var antagelig meget klar over de polemiske aspektene ved Marx' argumenter om kapitalismens spøkelser og overklassens vampirisme.⁷² Å mane fram monstre i den politiske og vitenskapelige diskurs er en mektig måte og organisere tanker på, som Lombrosos kriminalantropologi og den senere kriminologien er av de bedre eksempler på. Men Derridas refleksjoner reiser en viktig innsikt ved at han ikke kun minner om de pluralistiske fortolkningene gitt disse begrepene, men også at ånder, spøkelser og monstre ble til som et resultat av det nittende århundres diskurs forvandlet til å bli til en akseptert del av vitenskapens presentasjoner og forklaringer av virkelighetens bestanddeler. Det ble også adaptert en terminologi fra hva som ble ansett som tidligere tiders overtro.

⁷⁰ Leader Comment, «Psychical Research», *Pall Mall Gazette* (21 October 1882), i Ledger, S. & R. Luckhurst, ed., (2000:278-279) *The Fin de Siècle. A Reader in Cultural History* c.1880-1900, Oxford University Press: New York.

⁷¹ Derrida, J. (1994) *Specters of Marx.*, Routledge: USA

⁷² Derrida, som kjent, tilbød lesninger av tekster innen moderne filosofi som mange har funnet i seg selv å være litt mer hjemsoekte enn hos de fleste. Se Castricano, J. (2001) *Cryptomimesis: The Gothic and Jacques Derrida's Ghost Writing*. McGill-Queen's University Press: Montreal.

Som Castle minner oss på, den vitenskapelige terminologien etter opplysningstiden for å beskrive menneskets tilstand er gjennomsyret at hva hun kaller «displaced supernaturalism». ⁷³ Dette vil en finne en rekke eksempler på. For eksempel delte kriminalisten Paul Aubry anarkister inn i to hovedtyper som han kalte *incubi* og *succubi*. ⁷⁴ I prosessen med å lage vitenskapelige forståelser av de privilegerte klassers mareritt, både spilte på de mangfoldige kulturelle assosiasjonene metaforene hadde, og de forvandlet også disse monstrene til å bli vitenskap.

Troen på at monstre og spøkelser kommer «fra innsiden» av mennesket eller samfunnet, er en ganske ny oppfatning som har utviklet seg i løpet av de siste 250 årene. Den er en del av arven etter opplysningstidens prosjekt, ⁷⁵ og er en forståelse som skapte den paradoksale og selvmotsigende moderne forståelse at ånder og spøkelser ikke eksisterer, men også ble til en forutsetning i vitenskapen for i det hele tatt å se den moderne verden. Dette gjelder både innen naturvitenskapen (for eksempel i Newtons optometri der man kaller synslinsen på øyet et spectre), og innen samfunns- og åndvitenskapene. I dag er det helt uproblematisk i vitenskapen å hevde at en kan

bli hjemsøkt av hjernens og kroppens opplevelser av virkeligheten og dens historie. I en kriminalvitenskapelig kontekst, lager vi ikke bare lover og regler som skal beskytte en mot kriminelle, men også kriminalitetens og de kriminelles ånd. De senere kritikere av Lombroso reflekterer som oftest ikke over at kriminalvitenskapen ikke bare gjorde mennesket til en potensiell fare, men stadig mer av det som befant seg utenfor menneskekroppen. Hva som før hadde vært kjent og trygt, ble gjennom de vitenskapelige fortellingene til Lombroso og den senere kriminologiske tradisjon gjort *Unheimlich*. Selvfølgelig hadde mennesket og verden blitt sett på som farlig før, kanskje helt siden tidenes morgen, men aldri hadde dette før Lombroso vært magiske åndevisjoner som hadde blitt gitt så mye troverdighet og makt av vitenskapen. Som Monleon uttrykker det: «Denne definitive internaliseringen av annerledeshet, denne endelige inkluderingen av ufornuften innen rammene for rasjonaliteten, hadde som konsekvens ikke bare at det monstrøse var virkelig, men faktisk var en del av fornuften. Monstre var mulige fordi *vi* var monstrene.» ⁷⁶ Selv om det ble forsøkt å gi nytt meningsinnhold til begreper hentet fra hva som ble ansett som tidligere tiders overtro,

⁷³ Castle, T. (1995:143) «Phantasmagoria and the Metaphorics of Modern Reverie.» I Castle, T. (1995) *The Female Thermometer: 18th-Century Culture and the Invention of the Uncanny.*, Oxford University Press: New York.

⁷⁴ Aubry, P. (1894) *La Contagion du meurtre*, 2. utgave., Alcan:Paris.

⁷⁵ Castle, T. (1995:170) Spectral Politics: Apparition Belief and the Romantic Imagination', i Castle, T. (1995) *The Female Thermometer: 18th-Century Culture and the Invention of the Uncanny.* Oxford University Press: New York.

⁷⁶ Monleon, J. B. (1990:27) *A Specter is Haunting Europe: A sociohistorical Approach to the Fantastic.* Princeton University Press: New Jersey.

⁷⁷ Ibid: 189

ble konsekvensen en demonisering av verden i vitenskapen.⁷⁷ Lombrosos og kriminalvitenskapens interesse for spøkelser på slutten av det nittende og begynnelsen av det tjuende århundre blir å se på som et uttrykk for denne demoniseringen *in extremis*, og kan sies å speile og karikere overgangen til den moderne kriminologiens ontologiske og epistemologiske paradigme.

Lombrosos vitenskapelige ånd blir i dag først og fremst sett hos de, av mange ansett som litt skumle, vitenskapsmenn som forsker på kriminalitet hos individet. La oss for all del ikke glemme objektene for hans vitenskap, som til dags dato i kriminologisk diskurs blir ansett å være mer hjemsoekt enn de fleste av oss. Dette synes også å ha vært tilfellet med mediet Carmine

Mirabelli (1889-1951) som – til tross for at Lombroso døde av hjerteinfarkt i 1909 - fortsatte å kommunisere til forskere ved Cesare Lombrosos Institutt for Psykisk Forskning i Sao Paolo nye vitenskapelige funn og kriminalpolitiske forslag fra Lombrosos ånd fram til slutten av 1920 årene.⁷⁸ En bør kanskje til slutt føye til at selv hvor merkelig det enn kan virke, er det mennesker over hele verden, vitenskapskvinner og -menn, i opplyste kriminologiske institusjoner, som fortsatt i sine fortellinger insisterer på at de ser og tror på ånder. En vil også oppdage at det fortsatt finnes kritikere av kriminologifaget som beskriver følelser av hantise, og som finner Lombrosos ånd til tider litt nærmere enn hva de er helt komfortable med.⁷⁹

Litteratur:

- Antonini, G. (1900) *I precursori di Lombroso.*, Bocca: Turin
- Aubry, P. (1894) *La Contagion du meurtre*, 2nd ed., Alcan: Paris.
- Becker, H. S. (1963) *Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance.* The Free Press: New York.
- Barzini, L. (1984) *Nel mondo dei misteri con Eusapia Paladino*, Longanesi & C. : Milano.
- Becker, P. (2002) *Verderbnis und Entartung. Eine Geschichte der Kriminologie des 19. Jahrhunderts als Diskurs und Praxis*, Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen.
- Beloff, J. (1993) *Parapsychology. A Concise History*, Athlone Press: London.
- Biondi, M. (1988) *Tavoli e medium. Storia dello Spiritismo in Italia.*

⁷⁸ Da Silva Mello, A. (1960:382) *Mysteries and Realities of this World and the Next.* Weidenfeld & Nicolson: London.

⁷⁹ I en norsk kontekst jf for eksempel diskusjonen mellom professor Schaanning og professor Giertsen (m.fl.) om Lombrosos påvirkning på dagens norske kriminologi. Se bl.a. Schaanning, E. (2002) *Kampen om den forbryterske sjel. Kriminal-filosofiske vitenstrekk.* Unipub Forlag: Oslo

- Gremese: Roma.
- Bondio, M. G. (1995) *Abhandlungen zur Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften. Die Rezeption der kriminalantropologischen Theorien von Cesare Lombroso in Deutschland von 1880 – 1914*, Mathiesen Verlag: Husum.
- Castle, T. (1995) *The Female Thermometer. 18th Century Culture and the Invention of the Uncanny*, Oxford University Press: New York.
- Castricano, J. (2001) *Cryptomimesis: The Gothic and Jacques Derrida's Ghost Writing*, McGill-Queen's University Press: Montreal.
- Clouthier, C. (2004) «Mumler's Ghosts», i Cheroux, C., Fischer, A., Apraxine, P., Canguilhem, D & S. Schmit, (red.), (2004) *The Perfect Medium. Photography and The Occult*, Yale University Press: New Haven.
- Crabtree, A (1993) *From Mesmer to Freud: Magnetic Sleep and the Roots of Psychological Healing*, Yale University Press: New York.
- Da Silva Mello, A. (1960) *Mysteries and Realities of this World and the Next*, Weidenfeld & Nicolson: London.
- Davie, N. (2004) *Les Visages de la criminalité. À la recherche d'une criminel type en Angleterre (1860-1914)*, Editions Kimè: Paris.
- Derrida, J. (1994) *Specters of Marx*, Routledge: London og New York.
- Durkheim, E. (1995) *The Elementary Forms of Religious Life*, The Free Press: USA.
- Durkheim, E. (1997) *The Division of Labour*, The Free Press: New York
- Durkheim, E. (1997) *Suicide. A study in sociology*, The Free Press: New York.
- Fincane, R. C. (1988) *Appearances of the Dead. A Cultural History of Ghosts*, Prometheus Books: New York.
- Fodor, N. (1934) *These Mysterious People*. <http://www.survivalafterdeath.org/books/fodor/chapter19.htm>
- Franko Aas, K. (2005) *Sentencing in the Age of Information: From Faust to Macintosh*, Glasshouse Press: Cavendish Publishing.
- Frigessi, D., Giacanelli, F. & L. Mangoni, ed, (1995) *Cesare Lombroso. Delitto, Genio, Follia. Scritti scelti*, Bollati Boringhieri: Torino.
- Gibson, M. (2002) *Born to Crime. Cesare Lombroso and the Origins of Biological Criminology*, Praeger: USA.
- Goffmann, E. (1963) *Stigma*, Prentice Hall: New Jersey.
- Harvey, J. (2004) «The Photographic Medium: Representation, Consciousness, and Collaboration in Early-Twentieth-Century Spiritualism», i *Technoetic Arts* (2004), Volume 2.
- Hessenbruch, A. (2001) «Science as a public sphere. X-rays between spiritualism and physics.» i Goschler, C. ed. (2001) *Wissenschaft und öffentlichkeit in Berlin, 1877-1930*,

LOMBROSOS MAGI

- Franz Steiner Verlag: Stuttgart.
- Kurella, H. G. (1910) *Cesare Lombroso als Mensch und Forscher*, Bergmann: Wiesbaden.
- Langfeldt, G. (1940) *Psykiatri og Rettspsykiatri for jurister*, Aschehoug & Co: Oslo.
- Lawrence, J-R. & Campbell, P. (1988) *Hypnosis, Will and Memory: A Psycho-Legal History*, The Guilford Press: New York.
- Leader Comment, «Psychical Research», Pall Mall Gazette (21 October 1882), i Ledger, S. & R. Luckhurst, ed., (2000) *The Fin de Siècle. A Reader in Cultural History c.1880-1900*, Oxford University Press: New York.
- Lemert, E. (1967) *Human Deviance, Social Problems and Social Control*, Prentice-Hall: New York.
- Lombroso, C. (1906) «The Haunted Houses which I have studied.» i *The Annals of Psychological Science*.
- Lombroso, C. (1909) *After Death – What?*, Small, Maynard & Company: Boston.
- Lombroso, C. (2006) *Criminal Man*, Duke University Press: London.
- Lomell, Heidi Mork (2007) *Det Selektive Overblikket. En studie av videoovervåkingspraksis*, Universitetsforlaget: Oslo
- Mann, T. (1924) *Okkulte Erlebnisse*, Alf Häger Verlag: Berlin.
- Miller, K. (1985) *Doubles. Studies in Literary History*, Oxford University Press: Oxford.
- Monleon, J. B. (1990) *A Specter is Haunting Europe: A sociohistorical Approach to the Fantastic*, Princeton University Press: New Jersey.
- Negro, C. (1908) *La Neuropatologia*, Torino.
- Nordhus, A. (1975) «Spiritisme og Strafferett», i Eriksen, H. (1975) *Spiritisme og virkelighet. Et tidsbilde fra 30-årene*, Aschehoug & Co. Oslo.
- Owen, A. (2004) *The Darkened Room: Women, Power, and Spiritualism in Late Victorian England*. University of Chicago Press: Chicago.
- Rafter, N. og M. Gibson «Editors Introduction» i Ferrero, G og C. Lombroso (2004) *Criminal Woman, the Prostitute and the Normal Woman*, Duke University Press: London.
- Rafter, N. (2005) «Cesare Lombroso and the Origins of Criminology: Rethinking Criminological Tradition», i Henry, S. & M. Lanier (2005) *The Essential Criminology Reader*, Basic Books: Westview
- Schaanning, E. (2002) *Kampen om den forbryterske sjel. Kriminal-filosofiske vitenstrekk* Unipub Forlag: Oslo
- Schjelderup, H. (1969) *Det Skjulte Menneske. Ubevisste og ukjente krefter i sjelslivet*, Cappelen: Oslo
- Schmaus, W. (2004) *Rethinking Durkheim and His Tradition*, Cambridge University Press: Cambridge.
- Steinert, H. (2003) *Die Entdeckung der Kulturindustrie. Oder: Warum Professor Adorno Jazz - Musik nicht ausstehen konnte*, Westfälisches Dampfboot: Münster.

LOMBROSOS MAGI

- Tabori, C. (1951) *My Occult Diary*, Rider and Company: London.
- Tabori, P. (1972) *Pioneers of the Unseen*, Taplinger Publishing: USA.
- Talbori, P. (1974) *Crime and the Occult. How ESP and Parapsychology helped detection*, Latimer Trend & Company: Great Britain.
- Thurswell, P. (2001) *Literature, Technology and Magical Thinking, 1820-1920*, Cambridge University Press: Cambridge.
- Treitel, C. (2004) *A Science for the Soul. Occultism and the Genesis of the German Modern*, The John Hopkins University Press: USA.
- Turzio, S., Villa, R. & A. Violi (2005) *Locus Solus. Lombroso e la fotografia*, Bruno Mondadori: Milano.
- von der Linn, M.E. (1999) *Degeneration, neoclassicism, and the Weimarer music of Hindemith, Krenek and Weill*, Upublisert PhD avhandling
- Warner, M (1999) *Spirit Visions. The Tanner Lecture on Human Values*, Yale University, http://www.tannerlectures.utah.edu/lectures/Warner_01.pdf
- Weber, M. (2004) *The Vocation Lectures*, Hackett Publishing Company: Indianapolis.
- West, D. (1963) *The Psychology of Mediumship*, <http://www.survival-afterdeath.org/articles/west/mediumship.htm>
- Whitman, W. (2005) *Leaves of Grass*, Penguin Classics: USA.
- Wilkes, C. (1982) *The Psychic Detectives. Paranormal Crime Detection, Telepathy and Psychic Archaeology*, Mercury House: San Francisco.
- Winter, A. (1998) *Mesmerized: Powers of the Mind in Victorian Britain*. Yale University Press: New York.
- Wolfgang, M.E. (1960) «Cesare Lombroso, 1835–1909», i H. Mannheim, ed, (1960) *Pioneers in Criminology*, Stevens and Sons Ltd: London.
- Zingrone, N. L. (1994) «Images of Woman as medium: Power, Pathology and Passivity in the Writings of Frederic Marvin and Cesare Lombroso» i Coly, L & White, R. A. (Red.) (1994) *Women and Parapsychology. International Conference held in Dublin, Sept 21-22,1991*, Parapsychology Foundation Inc: New York.
- Per Jørgen Ystehede er idéhistoriker og arbeider som konsulent ved Det juridiske fakultet.*